

El Frente de Juventudes i els mestres

En una primera etapa del franquisme, marcada pel triomfalisme de la victòria en la guerra civil i per l'èxit del feixisme a Europa, el cos de funcionaris del magisteri és un dels que sofreix la depuració més rigorosa. Aquest fet, inherent a tota instauració dictatorial, n'amaga un altre que no és menys significatiu: el bandejament de l'escola de tota metodologia que signifiqui progrés. D'aquesta manera, queda proscriu tota possibilitat d'aplicar mètodes en els quals l'alumne sigui el protagonista, i que en aquells moments es resumien sota el nom genèric d'escola activa. La intencionalitat no és altra que impedir la formació d'una consciència crítica i d'una actitud transformadora. L'estratègia és, doncs, doble: d'una banda desapareix la figura del mestre lliurepensador, compromès en la dinàmica social, i per altra es fa un retrocés cap a esquemes mentals més aviat propis de societats anteriors a la il·lustració.

Els mestres als primers anys de la Dictadura

Plantejada així la situació, només calia convertir els mestres en actiu en simples eines de transmissió de les consignes de la Dictadura, que eren les del seu partit en el poder: Falange Española Tradicionalista y de las JONS. El rastre de por deixat per la purga i la creació de la figura del mestre-sacerdot de base vocacional, exempt de tot dubte d'integritat moral, religiosa o

Antoni Domènech

patriòtica configuren el nou ensenyant. La Escuela del Magisterio es veu obligada a fer el que falta: accepta alumnes de catorze anys (després dels quatre primers de batxiller), incapaços d'assimilar l'aprenentatge en profunditat de la professió a causa de la immaduresa pròpia de l'edat i que, a més, prou feina tenen a assolir els continguts imprescindibles de les diferents matèries. En aquestes condicions, no és estrany que tota la visió educativa que s'adquiria acabats els estudis quedés reduïda a un ràpid recorregut per la història dels diferents corrents pedagògics, amb l'agreujaent d'ésser assimilats com a experiències inaplicables, pel fet que la seva llavor queia en un context social esterilitzat.

Com a mostra, només cal citar que tots els esforços fets a Catalunya feia ben pocs anys, eren totalment silencisats. Ningú no sabia què era la Generalitat, ni les seves escoles, ni les escoles d'estiu, o l'institut escola. Noms com Pau Vila, Silvestre Santaló, Rovira i Virgili, etc. no ens deien absolutament res. És més: la força de les armes i de l'aparell propagandístic del règim feien creure que tots els perdedors havien caigut en l'error més absurd. Entre altres mostres de la interpretació tendenciosa del passat, es podria citar el fet que se'ns va recordar la llicència que teníem com a estudiants per llegir Rousseau, prèvies consideracions pertinents (el «Índice» era ben vigent).

L'escola de pràctiques, la «Aneja», principal referència que havia d'ésser per al nostre futur, era fidel exponent d'aquests criteris. Rígid i autoritària, era l'escola del Himno Nacional,

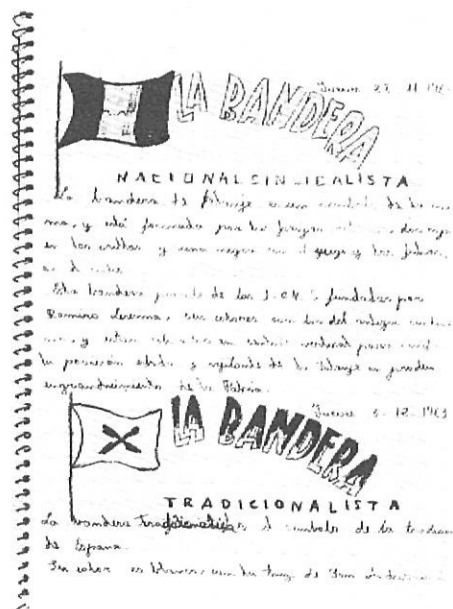

MANDOS

JULIO 1944

NÚM. 31

Dues publicacions del Frente de Juventudes i una pàgina escolar del "Cuaderno de rotación", on es recullen les lliçons de formació política.

de les files, del silenci, de l'oració d'entrada i sortida, del Mes de Maria, de la Història Sagrada, dels clarividents celtibers, de les llistes de càstigs i del recurs dels quatre bolets ben donats (pràctica comú, llavors). També era l'escola de la missa corporativa del diumenges i anant a majors manifestacions, de la processó de Corpus, competició pública de bon comportament i ben vestir dels escolars de Girona. Amb tot i això, era una escola força al marge de les influències del Frente de Juventudes. Els mestres grans que hi havia, la majoria d'un tarannà lliure pel que fa a les idees, traspuaven les influències d'una activitat professional exercida abans del franquisme i es limitaven a fer el seu ofici. De totes maneres, tots ells, cap al final dels anys 50, mantenien un hermetisme total en relació amb tots els temes polítics.

Convertit el mestre en l'única font de saber, sobretot als pobles, (pràcticament no hi havia escoles de ciutat), l'Estat l'utilitzava com a persona idònia per transmetre la seva ideologia. Per això se li encarrega la «Formación del Espíritu Nacional», al qual ja no oposen resistència mental els mestres de les noves generacions. Potser més per necessitat d'activitat i també per fer mèrits, és pel que alguns organitzen activitats paral·leles a l'escola, als Hogares del Frente de Juventudes. El fet, però, no és gaire significatiu. Qui mantenia el pes de l'organització era els homes que cobraven del partit, els instructors del Frente de Juventudes.

La Escuela del Magisterio i el Frente de Juventudes

La formació falangista del mestre començava a la Normal, després d'haver-hi ingressat amb garanties d'observància de bona conducta obtingudes per un certificat de la Guàrdia Civil o del rector de la parròquia. Als anys 50, el professor de Formación del Espíritu Nacional era l'Àngel Martínez Roldán, que va estar-se força temps a Girona. Era una persona discreta i reservada, producte de les escoles del Frente de Juventudes. Feia les classes de Formación del Espíritu Nacional i d'Educación Física. No teníem llibres, que recordi. En tot cas devien estar per sortir les oficials «Ediciones Doncel».

En aquest temps, i per reforçar l'adhesió al règim, es va crear a la Escuela del Magisterio la Centuria Jaime Balmes.

Tothom s'hi va apuntar (tots trenta nois que érem), encara que qui subscriu va trobar la manera d'evitar-ho. Lesquer va ésser el fet de poder disposar d'un local (al carrer de l'Albereda), on trobar-se. Llavors a Girona no hi havia cap bar. Només alguns cafès i tavernes podien satisfer la manera de passar l'estona, però cap d'aquests dos establiments no era apte per al jovent. Quedava la solució d'anar una tarda al cinema, de jugar a futbolí, o bé passejar per la Rambla fins a les nou en punt. Disposar d'un club amb recursos per a l'oci, va ésser una solució per a molts, que eren de poble i s'estaven a dispesa. Era evident que cap mena de «espíritu nacional» no impulsava el fet d'adherir-se a una «centuria». El que sí que era corrent entre els estudiants de magisteri era la frase: «véns a l'Hogar!», prova evident que complia la funció de matar les estones d'oci. La seva vida va ésser, però, efímera. A la Normal, el domini ideològic el mantenia el règim, si bé arrossegava una evident inèrcia, només trencada per les discrepàncies de la professora d'Història, Sra. García Aranda, que no combregava amb les concessions de protagonisme fetes per l'autor del llibre, un tal Bustamante, a Falange Española durant la «Guerra de Liberación».

Cal esperar als anys seixanta, amb el corrent d'aire liberal que va representar el turisme, perquè les coses comencin a canviar. Per aquells temps, però, el Frente de Juventudes va convertir-se en Delegación Nacional de Juventudes, de tarannà molt menys doctrinari, encara que heretava tots els defectes d'un moviment en decadència (els caps eren els mateixos). Per altra banda, els campaments per al títol d'«instructor elemental» es fan a cada província i a les formacions escoltes han arribat ideologies que van més enllà de l'universalisme de Baden Powell i que vénen de la mà directa de Jordi Pujol i el CC. Aquestes ideologies parlen del compromís temporal dels cristians i van dirigides a prendre actituds definitivament subversives. En aquests temps hi ha els primers enfrontaments amb l'Àngel Martínez, per part d'alumnes amb suport ideològic aconseguit al marge de la influència del poder. Pius Pujades i Ernest Mascort en són dos dels principals protagonistes.

Diguem de passada que en aquesta mateixa època, als anys 60, s'arriben a fer dues reunions d'uns quaranta mestres, en les quals, sota l'aparença d'un dinar, Raimon Galí exposa la seva

El grup mixt de Coros y Danzas de Girona en una de les seves actuacions a Madrid en el transcurs d'un dels concursos nacionals en què participà pels volts dels anys 60.

L'OJE dels anys seixanta va heretar els defectes d'un moviment en decalència.

ideologia vinculada al CC. La poca activitat que es va dur a terme va acabar definitivament quan algú va fer córrer, i amb raó, la no genuïtat gironina dels actes i del possible enllaç (paraula tabú, llavors) amb alguna organització de caire polític.

Garanties de fidelitat

Un dels actes que formaven part del cerimonial de garanties que el règim exigia als nous mestres era el jurament dels Principios Fundamentales del Movimiento. L'acte es feia al despatx del «jefe provincial», que llavors era Luis Mazo Mendo. Així és que un bon dia, els sis que havíem fet net el juny ens hi vàrem presentar, acompanyats del director, Sr. Lluís Agulló. Després d'haver jurat davant la Bíblia, ens va dirigir un breu parlament en què entre d'altres coses va dir «...I si algúen osara tocarles, díganle a ese mal nacido que estoy yo aquí para defenderlos».

De fet, però, el plat fort dels obstacles a superar per poder entrar a l'escalafó i, per tant, previ a les oposicions, era haver passat i aprovat el campament on s'aconseguia el títol d'instructor elemental del Frente de Juventudes. La cosa tenia la seva intencionalitat, perquè no eren ja unes lliçons teòriques dins una classe o el saber dirigir unes «tablas» de gimnàstica. Es tractava de viure a l'estil falangista, amb tota la intensitat d'una concentració en un campament de vint dies, per entrar en l'essència del mètode i de l'organigrama.

Aquests campaments es feien a Covalada (Sòria) per als de la meitat nord de l'Estat; i a El Escorial, per als altres. El nostre torn va aplegar uns set-cents mestres (calia tenir-ne el títol) que vàrem quedar dividits en set centúries instal·lades en tres quartes parts d'una enorme circumferència i formant altres tantes semicircumferències a manera d'una gran rosassa. El quart restant era ocupat per les tendes dels «mandos». Cada centúria era formada per «escuadras» de sis persones cadascuna, les quals requerien un «jefe» amb carnet de militant de Falange. Com que a la nostra ningú no el tenia, va haver d'instal·lar-s'hi un aragonès.

En línies generals, el campament mantenia l'estil paramilitar característic dels moviments juvenils feixistes. L'uniforme, que se'ns va regalar allà mateix, havia d'ésser portat amb tota cura. Les formacions marcant el pas eren imprescindibles per a l'assistència col·lectiva a qualsevol acte. Un toc de corneta

avisava del que calia executar. Teníem un codi d'identificació personal: «Se presenta el camarada Tal de la tercera escuadra, sexta centuria», per exemple.

A més d'aquesta immersió d'estil, hi havia classes de les dues assignatures que ja havíem fet: la Formació del Espiritu Nacional i la Educación Física, que comprenia també classes pràctiques tant de «mando» com d'aprenentatge.

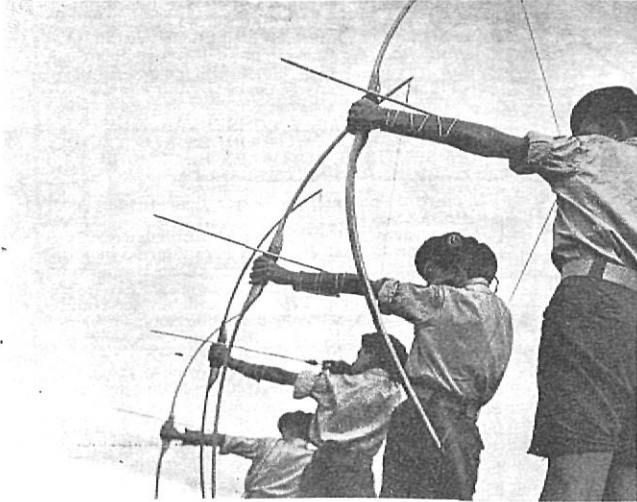
Els dos o tres primers dies se'ns va fer fer instrucció, fins que varen trobar acceptables les formacions, els desplaçaments en files de tres, les mitges voltes, els «firmes» i els «descanso».

Entre els actes importants n'hi havia un de molt solemne. Era l'acte d'arriar banderes al qual calia accedir-hi, completament uniformats, amb menys d'un minut a partir del toc de corneta, i, evidentment, en formació totes les centúries des de cada subcampament, cantant qualsevol cançó del repertori falangista. («Margarita se llama mi amor», «Montañas nevadas», «Yo tenía una camarada», «Soy valiente y leal legionario», etc.) Era com una parada militar, inclosa la seva part d'espectacularitat. L'acte tenia, però, per tothom la seva part negativa. Després de la «Oración por los Caídos», es llegia l'Ordre per al dia següent, sense oblidar mai els menús, i finalment el «Parte», on s'anomenava els que havien comès alguna falta de disciplina, amb l'especificació dels punts que perdia. Pràcticament tots els nominats tenien el campament suspès, cosa que servia de quotidià escarment general.

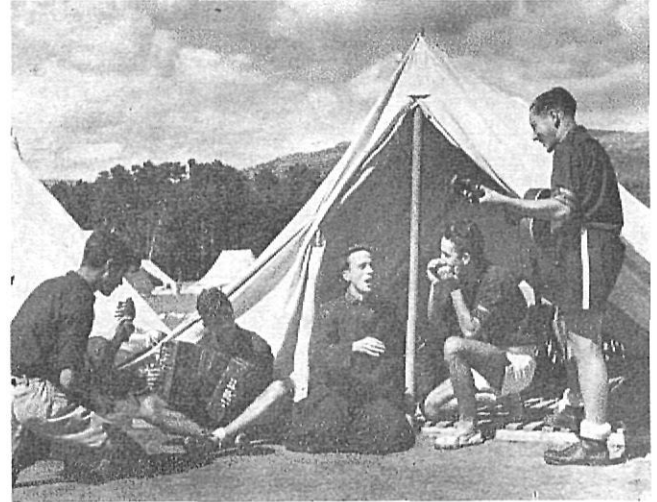
Amb tot i això, la disciplina no era excessivament rígida. El mateix «jefe de Campamento», un bon home, va dir-nos als primers dies, en veure la nostra por (era qüestió d'aprovar), que no n'hi havia per tant i que ens tranquil·litzéssim. Això, vist amb els ulls actuals pot semblar ridícul, però, de fet, depeníem d'ells i dels seus arbitris i, a més, cal fer notar que no solament estàvem a les seves mans, sinó que no podíem oferir cap mena de resistència ideològica. Estàvem acostumats a obeir i a callar. No coneixíem altra cosa.

Excepcionalment, el fet de pertànyer a l'escoltisme em permetia de veure les coses amb possibilitat de comparació. Malgrat que ara es qualifiqui el tarannà escolta d'aquells anys de dirigista i jeràrquic, la diferència era notòria: a l'escoltisme podies donar la teva opinió, que si era vàlida tenia moltes probabilitats que fos acceptada. A més t'obria el coneixement

L'OJE va substituir les Falanges Juvenils de Franco. Canvià el nom i l'uniforme.

La formació falangista del mestre passava també pels campaments del Frente de Juventudes

cap a allò que l'Estat policíac et vetava. Amb el temps, vaig anar notant a cada trobada amb antics companys aquesta influència. Era com una divergència cada cop més accentuada entre una mena d'instal·lació ideològica i la possibilitat d'un mínim d'agilitat mental. Per aquests mateixos temps, voldria fer notar l'impacte que em varen causar els meus companys belgues en un campament de formació de caps escoltes a les Ardenes, on, malgrat el correcte uniforme, les salutacions i les formacions, tenien una disciplina admirable a l'hora de prendre la paraula per torns a les discussions i d'acceptar les decisions de la majoria. Aquestes possibilitats de contrast, però, en aquella època, només eren possibles a uns quants que la fortuna havia triat.

El campament, fet amb aquest estil, va ésser un dels darrers que es va fer. Després va venir ja l'OJE i la metodologia militarista va desaparèixer gairebé del tot. De fet, ja llavors, els «jefes» es veien gent sense il·lusió, mercenaris residuals d'un partit que començava a fer aigües, i que propugnava unes doctrines amb les quals la majoria d'ells no creia més enllà dels beneficis econòmics que en treia. Aquest fet contrastava notòriament amb el posicionament dels petits nuclis escoltes, semiclandestins i pobres de recursos, però segurs amb les seves idees i disposats a mantenir estratègies de llarga resistència.

Voldria acabar amb alguna anècdota il·lustrativa de l'ambient que s'hi respirava, com ara que el «jefe de disciplina», que era gallec (li dèiem «gallego con mando», per afusions), ens va dir que calia fer guàrdies de nit. Dues hores. Però com ell va dir, nostàlgicament: «Se os dará un palo, porque ahora está prohibido el fusil, como debiera ser». El cas és que un pobre noi va tenir problemes seriosos quan, una nit, les vaques varen fer les seves buïnes sobre les taules del menjador.

A aquest mateix personatge no se li va acudir altra cosa que fer-nos posar la boina, «por tiempos», a tots set-cents alhora, després d'haver-nos descobert, a missa, per exemple. Al temps «uno» agafaves la boina, al «dos» l'estiraves verticalment amb els polzes, al «tres» l'arrodonies, al «cuatro» la posaves al cap, al «cinco», un toc d'elegància i reglament i al «seis», «firmes». Si sortia massa desincronitzat, calia repetir-ho.

També és digne que consti la imposició de l'escapulari de la mare de déu del Carme (suposo), per part del capellà, a tots els que no el tenien, mentre estàvem tots set-cents en posició

de firmes. O bé l'obligació de saludar els «jefes» «brazo en alto». O el front comú que vàrem fer catalans i castellanencs en defensa del català, sobretot contra els procedents de Galícia i Castella. «Habla en cristiano», deien. Llavors la resposta, suggerida per un de Castelló, era invariablement: «Santa Maria, Madre de Dios, ruega, por nosotros, etc...» Els «mandos», en canvi, no varen posar-se mai en aquesta qüestió.

L'activitat a l'escola

Fetes les oposicions, amb un tribunal que comptava amb la presència de l'estament religiós i de la d'un representant del Frente de Juventudes, el mestre venia obligat a trametre la ideologia de la qual se'l suposava impregnat. Això es feia fonamentalment a través de les «consignas», frases fetes o lapidàries extretes de José Antonio o del mateix general Franco i que, amb els seus comentaris, en forma de redacció, havien de figurar en el «Cuaderno de Rotación», realitzat per diferents alumnes. Aquesta consigna setmanal havia d'estar permanentment escrita dalt de tot de la pissarra. El «cuaderno», objecte d'inspecció per part del Frente de Juventudes, es demanava conjuntament amb un «Periódico Mural» de composició no tan proselitista. D'entre els millors quaderns i els millors murals, se'n premiava un, que per al mestre representava punts vàlids per al concurs de trasllat.

En tot cas, cal dir que la Delegación de Juventudes era sovint freqüentada per molts mestres. Els «Inspectores de Juventudes» eren gent amable i assequible, gironins alguns, i que practicaven la política «a la gironina», sense extremismes i amb ampli consens.

Tot i aquest aparell propagandístic muntat pel règim, els alumnes no sortien pas de les escoles massa influïts pel que fa a les doctrines falangistes. En canvi, incidien molt més a fons, en el pla ideològic, les assignatures de història, geografia i literatura, que calia aprovar amb bona nota, tant al Magisteri com al Batxillerat. La impregnació de nacional-catolicisme que duïen portava a una tendenciosa interpretació dels fets del passat, cosa que probablement encara no hagi estat superada totalment. Però això hauria d'ésser objecte d'un altre comentari.

Antoni Domènech és professor d'EGB